

Helga Flatlandová (Norsko)

Helga Flatlandová, narozena 1984, je řazena mezi nejvýraznější norské spisovatelky současnosti. Narodila se 16. září 1984 ve vesnici Flatdal v kraji Telemark, žije v Oslu, pracuje v reklamě. Debutovala ve svých šestadvaceti letech románem *Když můžeš, zůstaň. Když musíš, odjed'*. Díky prvotině, která je zároveň prvním dílem úspěšné trilogie, patří v Norsku mezi spisovatelské hvězdy první velikosti. Kritika nešetří chválou a uvádí v souvislosti s jejími romány výraz „nová vážnost“. Čtenáři oceňují autorčin výrazný styl a způsob, jakým zachycuje psychologii svých postav.

úryvek z románu *Když můžeš, zůstaň. Když musíš, odjed'* přeložila Miluše Juříčková

Zdá se mi, že mám k lidem kolem sebe vztah, který se po celý život nemění. Já sám jsem se změnil, ale vztahy k lidem ne. Cítím se jako zamrzlý v roli, kterou pro mě připravili jiní, už když jsem byl malý a nikdo ve mně neviděl nic jiného než toho malého Tarjeie. Ale já jsem se změnil; nechápu, že to moje okolí nebere vážně. Hlas mám hlubší, vlasy tmavší, tělo mi narostlo, voní jinak, ale moje vlastní myšlenky jako by byly ode mne daleko. Pořád sedím ve svém pokoji a hraju Sim City. Pořád pomáhám tátovi a jezdím s traktorem — už řídím obratněji, co jsem si udělal papíry, pořád posílám býky na porážku a už nevnímám, jak prudce oddychují a dupou v autě, už se neotáčím a nedívám se, jak auto mizí v zatáčce. Z alergie jsem vyrostl a mám svaly, jimiž lehce zdvím balíky s krmením, dlaně mi ztvrdly.

Můj vztah k tátovi je taky pořád stejný. Jsem pořád Tarjei, on je pořád táta, jakým byl, když mi bylo dvanáct. Jediné, co se změnilo, je konkurence mezi námi. Co mi paměť sahá, měl potřebu se mnou soutěžit. A vždycky byl pyšný, když jsem přijal výzvy v oblastech, na kterých mu záleželo nejvíc. Teď je soutěž přizpůsobena stavu sedmnáctiletý Tarjei s velkými svaly a hlubokým hlasem: Kdo uzvedne větší kámen, kdo spořádá víc brambor, kdo je rychlejší na lyžích, kdo uloví větší rybu, kdo se odváží vstoupit mezi býky a opravit elektrický ohradník na vnitřní straně, kdo lépe rozpozná stopy ve sněhu, kdo přiměje Čerta k rychlejšímu aportu. Všechno je soutěž, je třeba vítězit. Někdy nechám tátu vyhrát, třeba když se pohádal s mámou, a někdy zase on mě, například když jsme odesílali býky na jatka. Soutěž je nevyslovená, nedefinovaná, ale má svá přesná pravidla. Každý den jedu autobusem čtyřicet kilometrů, chodím na zemědělskou větev v sousední vesnici. Svou první volbu jsem na poslední chvíli změnil. Táta je pyšný. Ulevilo se mu, říká babička. Loni v březnu se jí svěřil, že se obává, abych si nezvolil všeobecnou větev, prý byl z toho úplně zoufalý. Báł se, že se nechám ovlivnit ostatními kluky, prý jsem se vždycky nechal ovlivnit. Babička vyprávěla, že jí říkal, že mě nechce k ničemu nutit, protože si přeje, abych převzal statek ne proto, že mě přinutil, ale že to chci sám. Nechce mi určovat, jak mám žít. Ale když jsem se nakonec zapsal na zemědělskou, bylo to podle něho znamení, že se mu něco povedlo. Babička se usmívala. Ona si myslí, že se tátovi povedlo v životě všechno.

Jsou podzimní prázdniny, první rok na střední škole. Jdu s tátou na lov. Máma a Julie odjely

na Kanárské ostrovy. Dámská jízda. V den, kdy odjížděly, jsem stál v chodbě a musel jsem se zapřít všemi svaly v těle, abych nekřičel, kousal jsem se do jazyka až do krve, jen abych něco neřekl. Nedokázal jsem jim říct ahoj, neobjal jsem ani Julii, ani mámu, jen jsem strašně chtěl odjet s nimi. Když nastartovaly auto a vyjely ze dvora, ležel jsem ve svém pokoji a plakal do polštáře, až jsem se zalykal. Táta a já jsme měli před sebou pánskou jízdu.

A tak jsem tu, jdeme na lov losa. Prodírám se lesem a deštěm a neproniknutelnou mlhou s pocitem naprosté bezmoci. Zahnal jsem vlastní myšlenky, vlastní cíle, nechtěl vidět sám sebe za deset let. Protože za deset let budu tady, s tátou na lovu, prodírat se lesem a deštěm a mlhou a možná už nebudu cítit nic. Už nebudu cítit vztek, zoufalství, neustálou snahu prchnout z něčeho, co neumím definovat. Jenom jít a poslouchat, jestli psi zachytili stopu losa — a zastřelit ho bez myšlenek na život a smrt a hodnoty — řídit se jen pudem sebezáchovy.

„Pssst,“ říká táta.

„Ano,“ šeptám. Žaludek mám sevřený.

„Stopa,“ zašeptá a zakloní hlavu, aby lépe slyšel, odkud přichází vzdálený štěkot.

„Na západ,“ ukazuje a opouští pěšinu a prodírá se hustým smrkovým podrostem. Je tak soustředěný, že mi zapomíná přidržet větev, takže mě prudce bičují do obličeje. Jdeme přímo k západu. Tento smysl jsem zdědil po mámě. Ta dokáže s úctyhodnou přesností kdykoliv ukázat k severu, jihu, východu nebo západu. Máma je živý kompas, říká táta. Když jsme na výletě, hrozně rád vytáhne svůj starý kompas, aby se přesvědčil, že červená šipka ukazuje přesně tím směrem jako máma. A směje se na Julii a na mě. Tak jaká, co na to říkáte? Neříkáme na to nic. Mně je to jedno.

Sedím u krbu. Táta udělal kakao se šlehačkou. Teplo z krbu pálí na chodidlech a prohřívá celé tělo.

„Zatraceně, to se ti povedlo,“ vyhrkne táta a podává mi kakao. Sám si k tomu vzal ještě sklenku whisky.

„Tak to jsi teda zdědil po mně. Zasloužil by sis zlatou medaili — taková rána! Bum, a padnul. Přimo do srdce, páni. Vsadím se, že teď lituješ, že sis v zimě neudělal lovecké zkoušky, co?“ Za toho obrovského losa sklidil veškerou slávu, i když jsem ho střelil já. Byl hned mrtvý. Jako ve zpomaleném filmu: Býk, který sebou trhne, nikoliv bolestí, ale jak ho vylekal zvuk výstřelu. Pak klesl do kolen a se zdviženou hlavou se položil — bez hlesu. Jako by to byla věc cti — zemřít tímto způsobem, s klidem a sebeovládáním. Táta mi předal pušku bez jediného slova a ukázal na losa, který stál na balvanu přímo pod naším úkrytem. Nemyslel jsem na nic, pozvednul jsem pušku, která byla najednou nezvykle lehká, přiložil jsem pravé oko k hledáčku, netrásl jsem se, jen jsem zamířil na plece zvířete, které stálo vyděšené psím štěkotem, a stiskl spoušť. Na rameni jsem měl obrovskou modřinu, protože jsem nedržel pušku dostatečně pevně u těla. Ale napoprvé člověk nemůže pamatovat na všechno, řekl táta. Ještě teď u krbu mi tělem pumpuje adrenalin. A také špetka špatného svědomí. Ale los prý netrpěl, náhle cítím něco jako radost a klid.

„Teď si zasloužíš něco ostrého,“ pokračuje táta a nalévá mi do skleničky whisky, neptá se, jestli bych si dal. Piju ve velkých doušcích a po těle se rozlévá teplo, chce se mi spát.

„Na zdraví,“ říká táta. Pozvedám skleničku, trochu se usmívám. Začínám se těšit na zítřek,

na adrenalin v žilách, cítím, že věci jsou tak, jak mají být.

Příští den se probouzím v šest. Už nedokážu zůstat v posteli, musím vstát. Zbývá hodina do setkání s ostatními lovci, sestavování plánu na další lovecký den. Táta je také vzhůru, čistí tu novou pušku, i když to vlastně není třeba. Stojím na schodech a v srdci cítím jakési bodnutí něžnosti. Táta se jakoby pro sebe usmívá, strká čisticí kůži hluboko do hlavně, pak pozvedá pušku k rameni a míří z okna. Dělá, jako že zmáčkl spoušť, a teatrálně gestikuluje. Nedokážu zadržet smích. Otáčí se a zadívá se na mě. Směje se.

Jíme beze slova, ne že bychom neměli o čem mluvit, ale protože jsme oba ponořeni do vlastních myšlenek. Těším se, jak půjdu za tátovými zády lesem. Mimo cestu a s puškou na zádech. Budu pozorovat, jak našlapuje neslyšně, s trochu přehnanými pohyby, jako by byl kreslená fi gurka. Když se nedíval, snažil jsem se včera našlapovat také tak tiše. Ale moc se mi to nedařilo. Naučím tě to, říká táta. Je to jenom věc techniky.

[...]

Plížím se dolů po schodech, kolem ložnice rodičů. Kolem obýváku, ve kterém sedí Sondre a Erik a dívají se na Pacific Blue, nahlas se smějí a komentují ženské hrdinky. Běžím lesem, zapomněl jsem si vzít boty, do chodidel mě píchají kamínky a jehličky. Je tma, nesnáším les v noci, ale utíkám tak rychle, že strach nevnímám. Cestičkou, co se svažuje prudce dolů. Kousek po asfaltu, který je pořád ještě rozehrátý po slunečném dni, pak nájezdem k jejich domu. Dům je temný, nikde se nesvítlí. Stojím v naprostém tichu. Nahmátnu na cestě pár kamínků a jdu až k domu. Hodím první kamínek do okna, pak další a ještě jeden. V okně se objeví Sigurd.

Dáme se do běhu, trochu se směju, Sigurd ukazuje: pssst. Vyběhl také naboso, škobrtá do kopce, proklíná ostré kameny. A dál, přes to měkce zorané pole za Johanovým statkem až k lesu. A vzhůru do chatičky.

Ty večery, ty noci. Ty noci se Sigurdem. Něco se otevírá a roste. V mém nitru. Jak může ta moje malá hlava pojmut tolik zážitků? Jak může mé tělo být tak silné, jakmile je v jeho blízkosti?

Jeho hlas, jeho tělo, jeho tvář, jeho myšlenky, jeho slova jsou se mnou, když odjíždím. Sedím s hlavou opřenou o chladné okno autobusu na letišti, nevadí mi, že někdo uvidí, jak brečím.

Nejsou to slzy bolesti, nejsou to stejné slzy jako dřív. Tyhle jsou dovolené. Protože vím, že on má také v očích slzy. Stejně jako já. Přijedu hned, jak budu moct, řekl jsem mu. Hned, co dostanu dovolenou. Přijedu do Osla a budeme tam spolu celý víkend. Tam nás nikdo nezná, tam můžeme dělat, co budeme chtít, nikdo se o nás nebude starat.

—

Sedím v letadle po šesti týdnech výcviku. Hotovo. Budou Vánoce. Jsem unavený, bolí mě nohy i ruce, ale nebylo to tak zlé, jak jsem se bál. Bylo dobré, že mě tam nikdo neznal. Že jsem mohl být sám sebou jaksi nově, že jsem se mohl ostatním ukázat z jiné stránky. Být odvážnější, lepší, než jsem býval, ale to oni nevědí, protože neznají celý můj dosavadní život. Těch šest

týdnů mi připadalo jako celý rok, všechno bylo nové, i já jsem byl jako vyměněný. Cítil jsem se svobodně, patřil jsem do kolektivu. I když jsem nedoběhl v takovém čase jako druzí, i když mám strašnou hrůzu z ágétrojky — hrůzu, že zastřelím někoho nebo sám sebe, že to prostě spustí samo od sebe. Odnal jsem si víc mozolů než ostatní a nedostal jsem se přes tu nejtěžší překážku, takže jsem nedoběhl do cíle. Ale přežil jsem to. A zbytek je jen hra pro malé děti, řekl mi jeden velitel před odjezdem. Úplně mu nevěřím, bojím se krve, takže služba u sanity pro mě možná není to pravé. Ale teď jedu domů a ze všeho nejdřív jedu domů k Sigurdovi. K Sigurdovi, kterému jsem chyběl tak, že má žaludek jako v křeči, jak stálo v jedné z jeho esemesek.

Stojí tam. Statný a silný a Sigurd. Přivítal mě, na letišti se trochu stydíme, neodvažujeme se obejmout, ale Sigurd mi silně tiskne ruku. Veze mě do svého bytu a tam mě objímá. Ležíme vedle sebe a díváme se do stropu, jeho paže se dotýká mé, jeho stehno je blízko mého. Jsem úplně klidný. Všechno, co říká, se dotýká mého nitra a já si myslím: teď a tady — toto jsem já. Toto jsme my.

„Pojedeš se mnou domů?“ zeptal jsem se poslední den před odjezdem. Po čtyřech dnech u Sigurda, po čtyřech dnech spolu. V bytě, v restauraci, v kině, kde jeho dlaň spočinula na mém stehně, v jeho posteli, na gauči.

„Ne, mám do dvaadvacátého školu,“ odpověděl.

„Určitě by sis to mohl zařídit,“ říkám.

Chtěl bych ho mít s sebou, nechci, aby to skončilo. Přál bych si, abychom přijeli domů spolu, abychom tam byli spolu. Před očima všech. Nevím, odkud беру tu odvahu, ale chtěl bych to. Chci odložit toho Trygveho, kterým jsem byl dřív. Nechci se vrátit k myšlenkám a pocitům, které mě čekají doma u vchodových dveří. Říkám to nahlas.

„Zbláznil ses?“ křičí na mě. „Nikdy v životě!“

„Ale jednou k tomu stejně dojde,“ říkám. Řekl mi, že chce být navždy jen se mnou.

„Co tím myslíš?“ zeptal se.

„Jednou to přece říct musíme. Tak to můžeme říct rovnou. Tím vyřešíme další problémy. Vždyť už tam nebydlíme. A nemusíme jim to opakovat každý den,“ dodávám.

„Přesně tak. Nebydlíme tam. Tak proč bysme to měli říkat?“

„Protože musíme. Protože já musím. Protože už nechci nic předstírat.“ Cítím, jak mi buší srdce, mám strach, už dlouho mám strach.

„Předstírat co?“

„Nedělej, že nevíš.“

„Ne, Trygve, to se nestane.“

„Nikdy?“

„Ne...“

Jak to myslíš?

„Jak to myslíš?“

„Tak, jak to říkám.“

„Ale proč?“

Musím silně polknout. Polknout srdce, které se dere ven.

„Protože necítím potřebu. Necítím potřebu jim něco objasňovat. Nic jim nedlužím.“

„Je důvodem tvůj otec?“

„Ne, do prdele, na toho kašlu.“

Vím, že to není pravda.

„A co já?“ ptám se. „Já nejsem dostatečný důvod? Když o to stojím?“

„Sakra, copak seš nějaká holka?“

Po Vánocích jsem odjel na sever, aniž bych s ním znova mluvil. Jen jsme si vyměnili pár textovek. Byl na Vánoce u příbuzných na západním pobřeží, jel tam přímo z Osla. Těsně před Vánocemi, právě když jsem dorazil od Sigurda, mi zavolal Kristian. Chce se mnou mluvit o něčem důležitém. O něčem, co změnil můj život. Právě v tom okamžiku se mi docela hodilo něco, co promění můj život, protože nic už nebude nikdy jednoduché. Nikdy už nebude jen Sigurd a já. Nikdy. Byl jsem strašně rád, že mi Kristian telefonuje, že se mnou počítá. Bylo by to jen na jeden rok nebo na půl roku, byli bysme spolu. Bjørn, Tarjei, Kristian a já. Jako dřív. Parta, ne? řekl Kristian. Úplně jsem se rozpouštěl dojetím, vážně se mnou počítají. Ano, řekl jsem.

Ne, řekl táta. To nepřipadá v úvahu. Co si prosím tě myslíš? Byl rozzlobený. Tak rozzlobený, jak jsem ho ještě v životě neviděl. Ale já bych tam jel pomáhat! řekl jsem. Pomáhat komu? na to táta. Afgháncům, řekl jsem. Jako s čím? ptá se táta. Znovu vybudovat zemi, řekl jsem. Táta se smál — výsměšně a nahlas. Vztekle. Odporně. Tak tohle bych si o tobě nikdy nepomyslel. Nemám ani chuť s tebou o tom diskutovat. Odešel a třásl dveřmi. Večer vytiskl asi dvacet stran z internetu — o Afghánistánu, o Bushovi a válce proti teroru. Udělal to opravdu pečlivě, červeně podtrhl všechny důležité údaje. Telefonoval jsem Kristianovi. Máme vážně jít do války, kterou vedou USA? Ty jsi padlý na hlavu, ne? Tvůj táta je starý komunista, ty přece chápeš, že oni potřebují pomoc. Myslí na děti, myslí na utlačované ženy. Musel jsem se smát, když Kristian řekl: utlačované ženy. Ale přemluvil mě jinými prostředky. Mluvil o nás čtyřech. O úctě, jakou budeme požívat. Jaký dojem na všechny uděláme. Teda vyjma tvého táty. Vždyť je to všechno jasné. Jen se koukni na televizi, vojáci se občas účastní vojenského cvičení. Občas jsou na hlídce, jinak nic. Přemýšlel jsem celé Vánoce. Přemýšlel tak, až mě od toho brněla hlava a celé tělo. Ne o tom, jestli mám odjet, nebo ne. Ale o tom, proč jsem se tak rychle rozhodl, když se mě zeptali. Přemýšlel jsem o tom, jestli jsem vždycky nedělal jen to, co mi řekli druzí, o čem mě požádali. Jen proto, že Sigurd to neudělal.